

KADINLARIN KENT YAŞAMINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLARA İLİŞKİN BİR ALAN ÇALIŞMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ*

*Gül AKTAŞ***

Öz: Kadın ve erkeğin özel-kamusal alanının kullanımına ilişkin farklı deneyimleri olduğu bilinen bir gerçekliktir. Bu deneyimlerde toplumun bireyden beklediği sosyo-kültürel değer ve normlar ile mekânın bireyin yaşam alanına ilişkin sunduğu koşullar etkili olmaktadır. Bu çalışmanın verileri, Denizli'nin alt ve üst sosyo-ekonomik bölgelerinde yaşayan 25-55 yaş arası 20 kadınla yapılan derinlemesine görüşmelerle elde edilmiştir. Bu yaş aralığının seçilme nedeni, farklı kuşaktaki kadınların kente ilişkin sorunlarının kuşaklar arasında değişip değişmediğini vurgulayabilmektir. Katılımcıların seçilmesinde amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmelerle kadınların, kentin sunduğu hizmetlerden tam zamanlı ve geniş ölçekli yararlanabilmeleri noktasında ne tür engel(leme)lerle karşılaştıkları, bu konuda toplumdan ve yerel yönetimlerden beklentilerinin neler olduğuna ilişkin anlatılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmamızın yapıldığı Denizli, kadınların çalışma hayatına katıldığı iller içinde üst sınıflarda yer almaktadır. Buna karşın araştırma sonuçlarına göre, özellikle kent merkezinde yaşayan kadınlar, çalışma yaşamında ve toplumsal faaliyetleri sürdürmede bir takım sınırlılıklar ile karşılaştıklarını dile getirmişlerdir. Ev ile iş arasında gündelik yaşamını devam ettiren kadınlar; eğlence yerlerine, iş yerlerine, alışveriş yapacakları mekânlara gidiş-gelişlerde kullandıkları güzergâhta güvenlik sistemlerinin oluşturulmasını arzu etmektedirler. Araştırma kapsamındaki kadınlara göre, kent hayatı akrabalık ve komşuluk ilişkilerine dayanan küçük gruplar ölçeğinde sürdürülemeyecek kadar karmaşıktır. Bu nedenle hem kamusal hem de özel alanlarda mekân-cinsiyet bağlamında kendini gösteren eşitsizliklerin kaldırılması kadınlar tarafından üzerinde durulan temel konulardan biridir.

Anahtar kelimeler: Kadın, kent, mekân, toplumsal cinsiyet ve mekân.

Field Work Regarding the Problems Women Face in Urban Life: Denizli Case

Abstract: It is well known that women and men's experience of the private-public space are different. This experience is shaped by socio-cultural values and norms as well as the conditions space imposes on the individual's habitat. This study is based on comprehensive interviews obtained by 20 women between the ages of 25 and 55 living in lower and upper class socio-economic areas of Denizli. This age range is chosen to examine whether the problems women face in association with the city structures differ between generations. The purposeful sampling method has been used in the selection of participants. The aim was to

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 26.06.2017 - 03.11.2017

** Yrd.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, gaktas@pau.edu.tr ORCID: 0000-0001-6424-4256

illustrate obstacle(s) women faced in benefiting from services provided by the city and their expectations from the local society and administration. The city of Denizli where the research has been conducted has one of the highest rates in women participation in business life. On the other hand, according to the research results, women, especially those living in the city center described restrictions in business life and in maintaining social relations. Women who go on with their daily routine between home and work, they want to see ensured security structures on the routes they use to recreational areas, work places and shopping areas. According to women who participated in the survey, urban life is too complicated to be limited to contact with only relatives and neighbors. Therefore, the elimination of inequality in both public and private spaces is a major issue within the context of space-gender..

Key words: Woman, city, space, gender and space.

Giriş

Kent, kendine özgü nitelikleri bulunan ve içinde yaşayanlar açısından gelişmiş bir yerleşim birimidir. Kentler; sosyal, ekonomik, kültürel, hukuksal ve demografik özellikleriyle kırsal alanlardan farklı; tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, üretim, dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, toplumsal farklılaşma, mesleki uzmanlaşma ve hareketliliğin görüldüğü insan yerleşmeleridir (Keleş, 1998, s. 34).

Kentin toplumsal yapısı ve sosyokültürel değerlere ilişkin bileşenleri, içinde yaşayan bireylerin yaşamsal fırsatlara erişimini, karar alma süreçlerini, eğitim, meslek ve siyasi haklardan yararlanmasını etkileyen belirleyici unsurları bünyesinde taşır. Kent içindeki yaşam alanları ve bu alanların kullanımı, komşuluk ilişkileri, mahalle ve caddelerin karakteristik özellikleri de bireylerin kente ilişkin sosyal ve mekânsal beklentilerini önemli ölçüde etkiler. Bu noktada sosyomekânsal bağlamda düşündüğümüz kent mekânlarının sunduğu imkânlardan bireylerin eşit oranda yararlanmaları eşitsizliğin de görece azalmasını sağlayacaktır.

Sanayi devrimi ve onun yarattığı toplumsal, ekonomik ve kültürel etkiler tüm toplumları, o toplumun temel yaşam alanlarını farklı şekillerde etkilemiş ve dönüştürmüştür. Bu dönüşümden en fazla etkilenen mekân kentlerdir. Kentin yerlisi, toplumsal yapıdaki farklı dinamik ve değişimlere uyum sağlama noktasında nispeten avantajlı konumdadır. Buna karşılık kırdan veya köyden gelip kente yerleşme sürecinde içinde yaşanan topluma ve o toplumun sosyokültürel dokusuna aktif olarak katılmak ve uyum sağlamak görece zordur. Şöyle ki tarlasından, bağından ayrılıp kentte göç ederek farklı istihdam alanlarında çalışmak durumunda kalan veya evde parça başı üretim ve çocuk/yaşlı bakımını üstlenen kadın için kent, farklı sorumluluk ve sorunları olan bir yerleşim alanıdır. Aynı şekilde erkek geleneksel bağlamda “ailenin

geçimini sağlamak” ve kentin doğurabileceği tehlikelerden “ailesini korumak” adına daha fazla sorumluluk yüklenmektedir.

Kent aslında ister göçle gelenler, isterse yerli kesim açısından olsun ortak birtakım beklentileri içinde barındıran yerleşim merkezidir. Bu konuda Özyurt (2007) ve Başel’in (2007) ifade ettiği gibi bireyler kenti daha iyi bir yerleşkede oturacakları, daha iyi bir eğitim alacakları, daha iyi mesleki formasyona sahip olacakları, bürokratik açıdan karar mekanizmalarında yer alabilecekleri ve denetim gücünü elinde bulundurabilecekleri; sosyal, kültürel ve ekonomik birikimlerini artırmayı amaçladıkları, böylelikle yaşam kalitelerini yükseltmeyi hedefledikleri, sağlık sorunlarını çözebilecekleri, farklı kimliklerle karşılaşma ve sosyalleşme imkânı bulabilecekleri önemli bir kamusal alan olarak görmektedirler. Tabii ki bunların yanı sıra farklı grupları bünyesinde barındıran kentin güvenlik ve aidiyet duygusunu da bireylere sağlaması temel gereksinimlerinden birkaçıdır.

Kente tutunmak, kendilerine bir yaşam inşa ederek sosyal çevrelerini geliştirmek, kentin sunduğu hizmetlerden yararlanmak büyük bir çaba ve aynı zamanda süreç gerektirir. Bu konuda kadınlar dezavantajlı grupları oluşturmaktadır. Çünkü artık sanayileşme, bilgi teknoloji ağlarının gelişmesi, rekabet, uzmanlaşma, küreselleşme gibi birçok etken kadın ve erkekleri özel alandan kamusal alana çıkmaya zorlamış, yaşama özgü sorumluluklar iki katına çıkmıştır. Erkekler nispeten kamusal hayatın kendilerine sunduğu imkânlardan yararlanmak için ev içi işlerden uzaklaşarak dış dünyada daha fazla kendilerini ifade etme kanalları bulurken bu, kadın açısından biraz daha uzun soluklu çaba ve özveriye gerekli kılmıştır.

Türkiye’de kentte yaşayan kadın ile ilgili genel tablo şu şekilde özetlenebilir: Türkiye’de kırdan tarım sektöründe çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, göçle kente geldiklerinde aynı beceri ve eğitime sahip olsa bile kente göç eden erkekler kadar iş gücü piyasasında yer bulamamaktadır. Bunun nedenleri arasında, kadınların, iş gücü piyasasının ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip olmamaları, ailede bakım yükümlülüğünü üstlenmeleri, aile-çevre baskısı ve piyasanın getirdiği sınırlamaları saymak mümkündür (CEDAW, 2008, s. 35). Bununla birlikte kadınlar kentte eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıkları için genel ücret düzeyinin düşük olduğu sektörlerde istihdam edilmekte, kırdan istihdam edilen kadınlar büyük ölçüde ücretsiz aile işçisi olarak kentte kayıt dışı sektörde asgari ücretin altında ve evde düzensiz-sigortasız fason işlerde çalışmaktadır. Ülker’e (2009) göre, Türkiye’de hâlihazırda yaşanan, kırdan kopan kadının kentte eve kapanması veya üretimin dışına düşmesidir. Bunun gerisinde ataerkil şekillenişin ev dışında çalışmayı olumsuzlayan bakışı kadar, uygun iş bulma umudunun olmaması, bir başka deyişle Türkiye ekonomisinin yeterli düzeyde istihdam yaratmaması yer

almaktadır. Bu durum göstermektedir ki kent yaşamının gerektirdiği formasyona sahip olmayan kadınlar kentte emek-yoğun işlerde uzun zamanlı çalışmak durumunda kalmakta veya üretime ev içinden, sağlık ve sosyal güvence imkânlarından yoksun bir şekilde katılmaktadır. Buna geleneksel ev içi roller (yemek, bulaşık, ütü, çocuk bakımı gibi) de eklenince kadın açısından farklı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kent yaşamının kozmopolit yapısı, dışarıdan fazla göç almasıyla birlikte farklı kültürlerin bir arada yaşama zorunluluğu güvenlik açısından kadınların kent yaşamına ilişkin özgürlüklerini sınırlandırmaktadır. Son yıllarda artış gösteren kadına şiddet ve kadın cinayetlerinin çoğunun gerçekleştiği mekân kent dokusudur ve bu, çözüm bekleyen önemli meselelerin başında gelmektedir. Bu konuda Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı-Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü iş birliği ile yapılan “*Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*” kapsamındaki verilere dayanılarak hazırlanan özet raporda, özellikle büyük kentlerde yoksulluk, işsizlik ve diğer gerilim yaratıcı faktörlerin etkisiyle erkeklerin iktidarının belli ölçülerde sarsılması ve bu sarsılmanın şiddet uygulama eğiliminin artmasında rol oynadığı dile getirilmiştir (KSGM, HNEE, 2014, s. 13).

BM güvenli ve kapsayıcı bir kentin şu niteliklere sahip olması gerektiğini belirtmiştir (UN Women, 2011, s. 4):

- Kadın ve kızlar, cinsel taciz ve diğer cinsel şiddet türlerinden korkmadan kentte yaşayabilmelidirler.
- Ev veya sokak, neresi olursa olsun, kadınlar ayrımcılıkla karşılaşmamalıdır.
- Kadınların ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel hakları garanti altına alınmalıdır ve kadınlar, kendi yaşamlarını ilgilendiren kararların alınmasına etkin bir şekilde katılmalıdırlar.
- Devlet, kentteki bütün yurttaşların haklarını garanti altına almalıdır.
- Devlet ve yerel yönetim, kadına yönelik şiddet konusunda dikkatli olmalı; önleyici tedbirler almalı ve şiddete karşı cezalar getirmelidir.
- Devlet ve yerel yönetimler, kentteki kadınların adalete erişimlerini garanti altına almalıdırlar.

Dolayısıyla kentin özellikle dezavantajlı kesimi olan kadınların ve kız çocuklarının kamusal alanda gündelik yaşamlarını sürdürebilecekleri fırsatlara erişebilmeleri önemli bir husustur. Özellikle sokak ve caddelerin, çalışma alanlarının, eğlence mekânlarının kadın açısından da düşünülerek denetlenmesi, olağan dışı olayların ve sorunların bertaraf edilmesine önemli bir imkân sağlayacaktır.

Kent çalışmaları alanyazını (literatür) mekân ile toplumsal cinsiyet ilişkisine son derece sınırlı bir biçimde bakmaktadır. Mekânın diğer toplumsal asimetriyle birlikte, cinsiyet temelli olarak da belirlendiği gerçeği ihmal edilmektedir. Aynı şekilde kentsel toplumsal hareketler alanyazınına bakıldığında da toplumsal hareketlerin genelde cinsiyetsiz bir sınıf mücadelesi eksenine oturtulduğu görülür (İngün, 2013, s. 216). Oysaki mekân, sosyal ve kültürel yapının ürettiği formlarla anlam kazanır ve kadın ile erkeğin toplumsal yaşamla kurduğu ilişki ağlarını belirler.

Çalışma, kentsel mekân ile kadına ilişkin mekânda üretilen geleneksel bilgi kodlarını, toplumsal değer yargılarını ve kültürel anlam kodlarını kadın katılımcıların bakış açılarıyla çözümlemektedir. Bu bağlamda araştırma, Denizli merkezde yaşayan alt ve üst sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip ailelerde yaşayan kadınları kapsamaktadır. Denizli Antik Çağ'dan beri dokumacılık geleneğini sürdüren (her ne kadar son yıllarda tekstil sektöründe önemli oranda düşüş görülse de) önemli bir ildir ve bölgede kadın emeği yoğun olarak kullanılmaktadır. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), 2013 yılında Türkiye çapında yapmış olduğu kadın istihdamına ilişkin çalışmasını yayımladığı *İstihdam İzleme Bülteni*'nde Edirne'den (%32.6) sonra ikinci sırayı Denizli'nin (%31) aldığını belirtmiştir (TEPAV, 2013, s. 22).

Türkiye genelinde %25 olan kadın istihdamı, Denizli'de %31 yani Türkiye ortalamasının üzerindedir. Denizli'nin kadın istihdamındaki başarısının nedeni tekstil sektörünün kentin en temel ekonomik kaynağı olmasıdır. Günümüzde güç istemeyen emek yoğun çalışmayı gerekli kılan makine ve dikiş gibi araçları kullanmanın "kadın işi" olarak görülmesinin kadın istihdamında payı büyüktür. Bir de erkek emeğine göre kadın emeği daha ucuz bir iş gücü olarak görülmektedir. Denizli'de tekstilde çalışan kadınların yarıdan fazlası 17-25 yaş arasındadır. 16 yaş ve daha küçük yaşta çalışanların oranı %30'u bulmaktadır. Bu gösteriyor ki kadınlar çok genç hatta çocuk yaşta iş hayatına atılıyor. Çoğunlukla evlilik, doğum ve annelik gibi gerekçelerle eve dönüyor. Böylece sektördeki kadın istihdamı sürekli yenileniyor. Kadın işçi sayısının erkek işçi sayısından fazla olmasına karşın kadın yönetici sayısı %4'ü bulmuyor. Fabrikalarda emzirme odaları ve çocuk bakımı için kreş bulunmuyor. Mesela Denizli Organize Sanayi Bölgesi'nde 100'ün üzerinde tekstil fabrikası olmasına, 20 binin üzerinde işçi çalışmasına karşın kreş yok. Denizli merkezden 18 kilometre uzaklıkta çalışan binlerce kadın işçi, sabah evden çıkarken çocuğunu emanet edecek, baktıracak yer bulamıyor. Düşük ücret, 10-12 saatlik yoğun çalışma şartları ve geleneksel aile rolleriyle iş hayatı arasında ikilem yaşayan kadın sonunda tercihini evden yana kullanıyor ve işten ayrılıyor (www.denizlihaber.com)

Bu çerçevede Denizli'nin sosyoekonomik yapısı göz önüne alındığında istihdam açısından kadın nüfusuna yönelik fırsatları olmasına karşın, farklı illerden çok sayıda göç alması ve kalabalıklaşan kent merkezinde mekân kullanımının giderek zorlaşması temel bir sorunsaldır. Bu yüzden çalışmada, kadınların bilgi ve deneyimleriyle harmanladıkları sözlü anlatılarına başvurmak, kente ilişkin cinsiyet-mekân örüntülerini daha iyi çözümlenmemizi sağlayacaktır.

Bu noktadan yola çıktığımızda çalışmanın amacı, kentsel yaşamın düzenlenmesi ve biçimlenmesinde önemli roller üstlenen kadınların kent mekânında karşılaştıkları fiziksel, kültürel ve sosyal ayrışmalara yönelik ne tür sorunlar yaşadığını onların anlatılarından yola çıkarak açıklamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede, özel ve kamusal alanda kadınların öznelliklerini inşa ederken kentin sosyokültürel dokusu hangi noktalarda kadına sınırlar çizmektedir ve bu konuda ne tür sorunlar yaşanmaktadır sorusu araştırmanın temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Kişisel anlatıların ortaya çıkmasındaki toplumsal bağlam ve bu anlatıları besleyen sosyokültürel ilişkiler ağının bu çalışmada çözümleniyor olması kente ilişkin araştırmalar kapsamında önemli bir sosyal problemi de tartışmış olacaktır.

1. Araştırmanın Metodu

Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak kadınların kent yaşamında karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin düşünce ve deneyimlerine yer verilmiştir. Böylelikle kentteki yaşam kültürü, bu kültürün tecrübe edilmesi, mevcut sorunların içeriği, görüşmecilerin içinde buldukları sosyal sınıf ve yaş üzerinden aktarılmıştır. Kadınların ev içinde icra ettiği geleneksel roller ve bu rollerin gerektirdiği sorumluluklar kimi zaman kadını özel alanda ev işleriyle sarmalarken kendilerini ifade edebilecekleri sosyal dünya ile ilişkilerini de sınırlar. Böyle bir süreç ev ve eve ait olan ile sosyal dünya arasında bir ikilem yaratır. Dolayısıyla kadınların ev içindeki rol ve sorumluluklarının ötesinde kamusal alanda var olduklarını duyumsamaları önemli bir meseledir. Özellikle mahalle ve hane içinde sınırlı alanlarda yaşayan kadınların kentsel hizmetlere erişim ve bu mekânların kullanımına ilişkin fırsatlara ulaşması birtakım sorunların da çözümlenmesini kolaylaştıracaktır.

Bu bağlamda çalışmada kent mekânının kullanımı açısından kadınların yaşadığı sorunların farklı yaş gruplarında ne şekilde ifade edildiği, bu konuda kuşaklar arasında farklılıklar olup olmadığı sorusu yaş ölçeği dikkate alınarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Çünkü toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, bilgi-teknoloji ağının gelişmesi, çalışma yaşamının doğurduğu rekabet ve eşitsizlikler, boşanmanın artması ve tek ebeveynli ailelerin görece artış göstermesi, ekonomik krizler, kültürel anlam kodlarının biçim değiştirmesi kuşaklar açısından kentsel alanların kullanımını değişik yönlerden etkilediği düşünülmektedir. Bununla birlikte sınıflar arası farklılıklar, kadının kent

hizmetlerine erişimini ve sorunların boyutunu etkileyen başka bir ölçektir. Bu kapsamda çalışmanın katılımcı grubu Denizli merkezde yaşayan alt ve üst sosyoekonomik düzeyde yer alan kadınları kapsamaktadır.

1.1. Katılımcılar

Çalışmaya dâhil olan katılımcılar, Denizli'nin gecekondu ağırlıklı mahallelerinin yer aldığı alt sosyoekonomik semtler ile sosyoekonomik açıdan refah seviyesinin yüksek olduğu semtlerden seçilmiştir. Bu iki sosyoekonomik grubun seçilme nedeni ise, mekânın kullanımına ilişkin ayrışmayı belirleyen temel etkenlerden birinin bireylerin kaynaklara erişim ve kullanımı olduğu gerçeğinden hareket ettiğimizde bu iki sınıf arasında daha net analizlerin yapılıp karşılaştırma imkânı sağlanacağı varsayımdır. Dolayısıyla bu iki grubu karşılaştırmak anlamlı sonuçların ortaya çıkmasını da mümkün kılacaktır. Çalışmanın genel çerçevesi içinde, TÜİK'in sosyoekonomik düzeye ilişkin verileri bölgesel düzeyde olduğundan Denizli yerelinde semt bazında istatistiki bir veri tabanına ulaşılamamıştır. O yüzden seçilen sosyoekonomik düzeyin belirlenmesi açısından katılımcıların ikamet ettiği yerleşim yerindeki mahalle muhtarlarından o yerleşim alanında yaşayanlarla ilgili genel bir bilgi edinilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların yaşadıkları bölge ile ilgili genel kabuller, görüşmeler sırasındaki gözlemlerimiz ve kadınlara yönelttiğimiz demografik sorulardan da yola çıkarak sosyoekonomik düzey hakkında genel bir bilgi tabanı oluşmuştur.

Çalışmada farklı sosyoekonomik yapılarda ve yaş gruplarında olup kentte yaşayan kadınların kent yaşamını nasıl deneyimledikleri, ne tür güçlüklerle karşılaştıkları onların anlatılarıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun dışında belirli bir meslek, eğitim düzeyi, medeni durum gibi kategorik bir ayrıma gidilmemiştir. Katılımcılar 25-55 yaş aralığında olup çalışmada alt ve üst sosyoekonomik grupta yer alan toplam 20 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiş ve deşifreleri 1 aylık zaman aralığında araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların seçilmesinde amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Bu örneklemin kullanılma nedeni ise araştırmanın konu ve içeriğini oluşturan kentte yaşayan kadınların sorunları hakkında, belirli bir amaç etrafında derinlemesine bilgi toplamaktır.

1.2. Verilerin Analiz Süreci

Araştırmada öncelikli olarak görüşmecilerin izni alınarak elde edilen ses kayıtlarının transkripsiyonu yapılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak görüşme verilerinden temalar oluşturulmuştur. Temaların oluşturulma sürecinde

açık, eksen ve seçici kodlama yapılmıştır. Bu şekilde verilerin tematik olarak analizi çalışmanın sistematik olarak yorumlanmasını sağlamıştır.

Araştırmanın veri analiz sürecinde görüşmecilerin üzerinde en fazla durdukları konular dikkate alınarak kategorilere ayrılmış ve kodlamalar arasında ilişkiler kurularak araştırmanın tematik çatısı oluşturulmuştur. Bu çerçevede araştırmanın temaları oluşturulurken ilk olarak açık kodlama yapılarak alanyazındaki kavramlar, sözcükler ve bunları şekillendiren özellikler genel bir kategori hâline getirilmiştir. İlk kategoriler açık kodlama sürecinde oluşturulduktan sonra kategoriler arasında ilişki kurmamıza yardımcı olan eksen kodlama gerçekleştirilmiştir. Böylece birbiriyle yakından ilişkili birçok kavram daha genel bir kavram altında toplanmıştır. Son olarak seçici kodlama ile önceki kodlamalarla belirlenmiş olan temalar yeniden gözden geçirilerek düzenlenmiş ve araştırmanın ana temaları oluşturulmuştur.

2. Kadınlar İçin Güvenli ve Kapsayıcı Kentin Olabilirliği Üzerine

Ülkemizde 1950’li yıllardan itibaren devam eden hızlı kentleşme sonucunda şehirlerde yaşayan nüfusun oranı 1950 yılında %25 iken, 1980 yılında %44’e, 2000 yılında %65’e ve 2012 yılında %77’ye kadar çıkmıştır. 2016 yılı sonu itibarıyla dünya nüfusunun %54’ü, ülkemiz nüfusunun %88’i şehirlerde yaşamaktadır. 2050 yılında ise dünya nüfusunun üçte ikisinin, Türkiye nüfusunun ise %95’inin şehirlerde yaşayacağı öngörülmektedir (Şehircilik Şûrası, 2017, s. 6).

Bu rakamlara baktığımızda giderek artan nüfus ve bu nüfus içindeki bireylerin geleneksel değerlerini sürdürebilmeleri noktasındaki zorluklar, mahalle kültürü dediğimiz komşuluk ve akrabalık ilişkilerini devam ettirerek daha samimi ve dayanışma odaklı bir yaşamın sürdürülebilirliğine duyulan özlemi de artırmıştır. Özünel’e (2015, s. 48) göre her biri çeşitli nedenlerle köylerinden ayrılarak kente göç eden bir grup insanın ekonomik bütün kısıtlamalara karşın önce evlerini inşa etmeleri ardından da kendi iç dinamiğinde canlı bir birim olan mahalleye dönüştürme hikâyeleri temelde geleneksel kültür kodlarını barındıran önemli bir süreçtir. Hatta bu süreçte, mahallelerinin dönüşmesi, mahallenin demografik yapısının değişmesi, gecekonduların yerlerini apartmanlara bırakması, geleneksel yaşam pratiklerini gerçekleştirebilecekleri mekânların birer birer yok olması birlikte uzun yıllarını geçiren insanlar için pek de kolay kabullenilen bir durum olmamıştır.

Jane Jacobs (1992), *The Death and Life of Great American Cities* isimli çalışmasında, büyük şehirlerde komşuluğun henüz yok olmadığı mahalle ve sokakların kent hayatının en can alıcı yerlerinden biri olduğunu söyler. Bu tarz yerlerde komşuluk ilişkilerinin, dayanışma ve dayanışmayı kolaylaştıran yapıların varlığından bahseder. Ona göre, şehir planlamacıları büyük blok yapılara odaklanarak canlı sokakların avantajlarını gözden kaçırmaktadır.

Aslında bu tarz bölgeler, yaratıcı sınıfların yaşam ve çalışma alanı olarak tercih edebilecekleri bölgelerdir.

Sokak özellikle kadınlar açısından oldukça önemlidir. Öte yandan sokak evden farklı olarak diğer insanlara açık bir alan olduğundan her ne kadar ana cadde ve çalışma alanları ile kıyaslandığında görece daha az olsa da kadınların sadece komşu kadınlarla değil belirli ölçülerle diğer insanlarla da kamusal oldukları mekânlardır. Sokağı kontrol etmek, mahalledeki gündelik yaşamı da kontrol etmek anlamına gelmektedir. Sürekli olarak evde bulunan kadınlar, çoğunlukla pencereden oturdukları sokağı izleyerek sokakta oynayan çocuklarının güvenliğini ve herhangi bir olağan dışı faaliyet veya yabancıların varlığını kontrol etmektedirler (Demirbaş, 2012, s. 52).

Kadınların kendilerini rahat ve güvende hissettikleri yer, kendi çabalarıyla kurdukları mahalleleridir. Bu bağlamda mahallenin kentle ilişkiyi sağlayan kendi içinde geleneksel kodları da barındıran bir eşik olduğu söylenebilir. Mahalle, bir taraftan ev ve sokak arasındaki mahremiyeti biçimlendirirken diğer taraftan kent kültürüyle ilişki kapılarını aralayan canlı bir organizma gibidir. Mahalleli kendi sınırları içinde güvendedir ve kendi geleneksel kodlarıyla ördüğü mahalle duvarını kentten gelebilecek olumsuz tehlikelere karşı savunma ihtiyacı hisseder. Kendini mahalleye ait hissetme ihtiyacı tam anlamıyla geleneksel bir ilişki ağını gerekli kılar (Özünel, 2015, s. 53).

Kentsel mekânlar farklılaşan deneyimlere göre insanların zihinlerinde güvenlik derecelerine göre kümelenir ve kadınların büyük bir bölümü güvenlik tehditleri nedeniyle bazı mekânlardan uzak dururken zorunlu kaldıkları durumlarda bir erkeğin muhtemelen yaşamayacağı korku ve endişeyi hissederler. Bilişsel haritaları böyle şekillenir. Bu korku ve endişe kadınların davranışlarını yapılandırır (Cantek, Ulutaş ve Çakmak, 2014, ss. 123-124).

Mahallede, sokakta (kendi sokakları görece tanıdık ve rahat olsa da) ve özellikle caddelerde yürümek kadınlar için oldukça streslidir. Çünkü Bourdieu'ya (2015, s. 76) göre, tahakküm süreçlerini anlamamanın önemli bir ölçütü ve bir toplumsal mücadele alanı olan “beden” ve “bedenle kurulan ilişki”, sokak ve caddelerde ataerkil örüntülere dayalı olarak çeşitli şekillerde tezahür etmektedir. Ona göre, bir erkek veya bir kadının yapması veya yapılmaması gerekenler kendilerine sunulur. Bu, daha çok “eril kamusal evren” ile “dişil özel dünya” arasındaki kamusal meydan ile ev arasındaki ayrım şeklinde gözlenir. Bu çerçevede eril tahakküm düzeni içinde kadına bedenini nasıl kullanması gerektiği öğretilmekte ve bir süre sonra farkında olmadan ve doğalmış gibi yinelenen tekrarlarla kalıcılışmaktadır. Harvey (2011, ss. 30, 111) de beden ve bedene ilişkin söylemlerin toplumun işleyişini anlamamız açısından mikro düzeyde dikkate alınması gereken önemli bir konu olduğunu dile getirir. Ona göre, çoğu insan

için duysal deneyim ve duygusal toplumsal ilişkilerin zemininin yerellekle sınırlı olduğu, çünkü maddi açıdan beden ve kişinin yerel yaşamın tikel koşullarına tabi olduğu gibi bir kabul söz konusudur.

Kadınlar gündelik yaşam içinde etkinliklerini gerçekleştirirken kent çeperinde yaşanan değişim ve dönüşümlere ayak uydurmak için farklı sosyal gruplarla etkileşim ve entegrasyon biçimlerine dâhil olurlar. Güvenlik açısından tehdit unsuru olabilecek mekânlardan geçerek işinden evine gidiş- dönüş yolu ve saati gibi, çalıştığı için çocuklarının bakımını sağlayabilecek merkezlerle iş yeri arasındaki mesafenin süresi gibi, eğlenmek ve dinlenmek için seçtiği mekân ve o mekânda bulunduğu saat aralığı gibi durumlar kadınların kent hizmetlerinden yararlanırken dikkate almak zorunda olduğu önemli ayrıntılardır. Dolayısıyla bu sorunlar kadının kent yaşamına dâhil olduğu mekânsal seçimleri keskinleştirmekte, sınırlı alanlarda yaşamak durumunda bırakmakta ve birtakım dayatmalar getiren sorunlar yumağını oluşturmaktadır.

Bu durumda nüfusun artması ile birlikte mekân-birey ilişkisine yönelik sorunları çözebilmek için yerel yönetimlere düşen sorumluluk oranları, insan odaklı yaşam alanları oluşturabilme çabaları, güvenli ve yaşanabilir kentlerin ortaya çıkması kent yaşamı ile mücadelede önemli konulardır. Aksi takdirde nüfus yoğunluğu ve nüfusun demografik yapısı göz önüne alındığında suç, kültürel yozlaşma ve kültürel yabancılaşma, toplumsal değerlerin erozyona uğraması, şiddet olaylarının artması gibi sorunlar kentin kimliğini de olumsuz yönde etkileyecektir. Söz konusu sorunların varlığını tespit etmek ve bu konuda çözüm stratejileri geliştirmek kent kimliğinin çelişki ve çatışmalarını da ortadan kaldıracaktır.

3. Bulgular

3.1. Ev İçindeki Aidiyetten Kentin Sosyal Yaşam Alanlarına Doğru Kadın Anlatıları

Henüz sanayileşme, kentleşme, uzmanlaşmanın yeni yeni filizlenmeye başladığı ve ataerki ilişkiler ağının belirleyici olduğu zamanlarda kadın daha çok ev içi alanla özdeşleştiriliyordu. Simon De Beauvoir ev kadını “Ev kadını zamanın dışındadır; o, hiçbir şey yapmaz, sadece şimdiyi sürükler.” şeklinde tanımlamaktadır. İkinci dalga feminizmin çözüm önerisine göre, kadınların kendilerine daha çok zaman ayırabilmek ve kendilerini anlayıp geliştirmek için “evi terk etme”si ve kamusal alana çıkması gerekmektedir. Fakat yapılan etnografik çalışmalar göstermektedir ki kadınlar her ne kadar ev işlerinin zorluğu ve tekdüzeliğinden yakınsalar da yaşamlarını ve kimliklerini eve referansla tanımlamaktadırlar. Bunun onları mahrum ettiği özgürlüklerin farkında olsalar da birçok kadın için ev işleri hayatta en değer verdikleri insanlar için dışarıdaki dünyanın karmaşasından uzak, huzurlu ve konforlu bir

yer yaratıyor olmanın verdiği haz ve gururu ifade etmektedir (Demirbaş, 2012, s. 55).

Çağdaş feminizmin içinde doğduğu çevre olan 20. yüzyıl kenti, öncelleri gibi keskin bir biçimde farklılaşmış toplumsal cinsiyet rollerini yansıtan ve güçlendiren bir yapıya sahiptir. “*Toplumsal cinsiyetlere özel mekânsal bölünme*” ile “*kadınların mekânı*” ev ve komşuluk birimi ile sınırlandırılmıştır. “Annelik ve karılık” temelinde tanımlanan kadınlar, erkeklerin kamusal çalışma alanlarından yalıtılmış ve özel denemeye alana yerleştirilmiştir. Yeni kentler uygulaması bu mekânsal bölünmenin tipik bir örneğidir. Komşuluk birimi temelinde tasarılan yeni kent, özekselleştirilmiş (merkezi) kentten ayrı bir “kadınlar ve çocuklar” bölgesidir (Alkan, 1999, s. 8).

Tarihsel süreç içerisinde kadınlar evin mahrem dünyasına kapatıldıkça para kazanan erkeklerin geçim sağlama keyfiyetine bağımlı hâle geldiler. Çünkü ev kadınlığı ve annelik dışında bir iş yapmayan kadınlar-ister işçi sınıfından ister burjuva sınıfından olsun- bir erkeğin sağlayacağı geçim dışında kendi ayakları üzerinde durma şansını yitirmişti. Erkeklerle bağımlı olmayı değil, yaşama karışmayı, toplumsal fırsatlara erişimde eşit haklara sahip olabilmek için erkekler gibi para kazanmayı isteyen kadınların sayısı arttıkça bu talepleri mevcut siyaset kurumlarının hiçbirinin içermek niyetinde olmadığı görüldü. Bununla birlikte ücretli çalışan aile-reisi erkek ve karşılıksız ev-içi emek sahibi kadın ikilemine dayalı modern kentli aile ile kapitalist iş gücü piyasalarının cinsiyetçi yapılanmaları arasında kadınları sıkıştırıp çözümsüz kılan gerilimin, devletin sosyal risk düzenlemeye yönelik finansal politikaları sayesinde sakinleştirildiği söylenebilir (Sancar, 2012, ss. 30-32).

Tarımdan sanayiye geçen ve kent merkezlerine göç ederek daha iyi bir yaşam arzulayan ailelerde, erkekler kadar kadınların çalışması da gerekli hâle gelmiştir. Çalışma hayatına katılan kadın için kent hizmetlerine erişim farklı bir bilgi kaynağı ve deneyim kazanma zorunluluğunu da gündeme getirmiştir. Bununla birlikte kadınların ücretli işte çalışmaya başlamaları kentsel yapıyla çevreyle iletişime geçmelerine sebep olurken birtakım güçlüklerle mücadele etmelerine de zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla kadınların sadece mahallesindeki komşuluk ilişkileri ve ev içi sorumluluklarından oluşan hayatı artık kamusal alana taşınmış, kentin olanaklarından yararlanma gerekliliği mekânsal hareketliliği de zorunlu kılmıştır.

Yapmış olduğumuz çalışmada kadınların özel alanda kendilerine çizilmiş mekânların ötesine geçme ve görünür olma yolundaki söylemleri, kentli kadının mücadelesini de göstermektedir. Kentin en temel özelliklerinden biri ev ile işi birbirinden ayırmasıdır. Kadın açısından iş yerinin eve uzak oluşu birtakım sorunları beraberinde getirirken kentin farklı mekânlarından geçerek işine ve

evine ulaşması sosyal mekânlarla etkileşime geçmesine sebep olmaktadır. Örneğin iş dönüşü bir arkadaşıyla oturup dışarıda çay-kahve içmesi, terziye uğraması, alışveriş yapması, kuaföre gitmesi gibi daha birçok etkileşim, kadının sosyalleşmesine ve kente uyum sağlamasına da aracılık etmektedir. Böylelikle kadın kent yaşamını, kendi tercih ve beklentileriyle yeniden deneyimlemektedir. Görüştüğümüz kadınlardan E.Ç., iş hayatının bir kadını kentin diğer imkânlarına ulaştırmak için nasıl bir vazife gördüğünü şöyle ifade etmiştir:

“Ben işe gitmeyi evde kalmaktan çok daha fazla seviyorum. Neden dersiniz. İşe gittiğimde yoruluyorum. Ama dönerken şöyle mağaza-vitrin bakmak beni çok rahatlatıyor. Bir şeyler giyip-çıkarıyorum havam değişiyor. Stresimi atarak eve geliyorum. Bu bana çok iyi geliyor.” (27 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

Kentin alışveriş merkezleri ve yeme-içme yerleri ile çeşitlenmesi özellikle özel alanda uzun zamanlar geçirmek zorunda olan kadın açısından önemli bir avantajdır. Kimi zaman çocuk-yaşlı bakımı için uzun süreler evde mesai yapmak zorunda kalan kadın, kentin sokak ve caddelerini bir terapi alanına dönüştürebilmektedir. Katılımcılardan L.S. şunları aktarmıştır:

“Benim iki çocuğum var. Birine evde ben bakıyorum, oğlum da 6.sınıfa gidiyor. Sürekli çocuklarla iç içe olmaktan ve ev işlerinden bunalıyorum. Bazen çocukları anneme bırakıp çıkıyorum. Şöyle bir iki dolaşip gezmek bana çok iyi geliyor. Nefes aldığımı hissediyorum. Çıkmasam vallahi sinir krizi geçiririm.” (34 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

Kent, farklı yaşam merkezleri ile kadınları aile ve iş hayatındaki gündelik sorunlardan uzaklaştırmakta ve tekrar yaşama uyum sağlaması ve üretebilmesi için onu güdülemektedir. Kentin bu merkezleri genellikle sosyal tesisler, alışveriş merkezleri, dinlenme alanları ve spor merkezleridir. Hafta sonları veya hafta içi gündüz ve akşam saati seçenekleri ile çalışan-çalışmayan kadınları düşünerek yapılan programlar-yüzme, sağlıklı yaşam (fitness), plates vb., ahşap boyama ve el sanatları kursları, müzik kursları gibi farklı dallar kadını ev içi alandan sosyal yaşam alanlarına doğru yönlendirmektedir. Kent, böylelikle farklı bireylerle sosyalleşebileceği, günlük kaygılarından kurtulabileceği birtakım imkânlarla kadınları kamusal alana davet etmektedir. Bu hizmetlere erişim noktasında, maddi imkânı olmayan kadınlar için yerel yönetimler belediyeler aracılığıyla eğitimler finanse ederek kadınların bu hizmetlere ulaşmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda cadde kenarlarına ve sokak aralarına belediyenin yaptırdığı spor aletleri de spor merkezlerine ilişkin alım gücü olmayanları düşünerek sosyal yaşam hizmetlerine erişimi kolaylaştırmaktadır. Bu noktada görüşmeciler kent yaşamına ilişkin sunulan fırsatları şöyle değerlendirmektedir:

“Artık kent eskisi gibi değil. Vakit geçireceğimiz çok seçenek var. Ben mesela akşamları spor merkezine yazıldım, oraya gidiyorum. İnanılmaz

rahatlıyorum. Zayıfladıkça ve spor yaptıkça kendime güvenim geliyor. Bence önemli olan kadınlar kendileri için az da olsa zaman ayırırlar. Bunu kendileri için yaparlar” (28 yaşında, üst sosyoekonomik grupta).

“Ben belediyenin dikiş-nakiş kursuna gidiyorum. Arada sergiler oluyor, kermesler oluyor. Hem onları orada sergileyip satıyorum. Para kazanıyorum. Hem de yeni insanlar tanıyorum. Çok güzel oluyor. Kadınlara öneririm. Boş durmasınlar.” (46 yaşında alt sosyoekonomik grupta).

Sonuç olarak, geleneksel toplumlarda kadını iyi-vefakâr eş, anne olma rolleri ev içi alana hapsederken kent yaşamı kadının kamusal alana çıkmasını sağlamıştır. Kente göçle birlikte yaşam koşullarının giderek ağırlaşması, uzmanlaşma ve rekabetin ön plana çıkması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin giderek artması ile erkeğin olduğu kadar kadının da sosyokültürel dünyası yeniden şekillenmiştir. Bu bağlamda özel alandan kamusal alana çıkan kadın, kent mekânlarını nasıl kullanacağını deneyimlemiş ve kendi yaşamını yeniden inşa etmenin yollarını aramıştır. Bu süreçte uygulanan politikalar da toplumsal farkındalıklara zemin hazırlamıştır.

3.2. Kentteki Emek Piyasasında Kadının Yaşadığı Sorunlara Genel Bir Bakış

Türkiye’de kadınların iş hayatında karşılaştığı sorunların başında düşük ücretle sigortasız işlerde çalışması gelmektedir. Özellikle erkeklerle kıyaslandığında çalışma hayatında kadınlar önemli oranda eşitsizlikler yaşamaktadır. Sanayileşmenin ivme kazanması ve emek-yoğun iş gücüne ihtiyaç duyulmasından sonra özellikle az gelişmiş ülkelerde emeğin çok daha fazla kullanıldığı sektörlerde sigortasız ve düşük ücretle çalışan kadınların sayısı artmış ve bu durum kadınların yoksullaşmasına sebep olmuştur. Özellikle son yıllarda “kadınların yoksullaşması”, “yoksulluğun kadınlaşması” gibi kavramlar sosyal bilimlerin araştırma nesnesi hâline gelmiştir.

Ülkemizde istihdam sorununun en büyük parçasını oluşturan kadınlar nüfusta ciddi şekilde yer almalarına rağmen istihdamda gerekli payı alamamakta, bu durum hem atıl iş gücünün hem de bağımlılık oranının artmasına neden olmaktadır. Kadınların daha aktif bir şekilde iş gücüne katılımı 1950’lere dayansa da kadınların iş gücüne katılımının önemi Kalkınma Planlarında veya çeşitli politika dokümanlarında sık sık belirtilse de kadın istihdamı Cumhuriyet’in ilk dönemlerinden günümüze kadar çözülemeyen bir problem olarak devam etmiştir. Bunun genel ve topluma özgü bazı nedenleri ise 1950’lerin sonuna kadar tarımsal üretime dayalı bir ekonomi iken ekonomik yapıda meydana gelen değişimler ile buna eşlik eden sosyal dönüşümler, toplumsal değer yargıları, toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü, kente göç, tarımsal yapıdaki çözülme, geleneksel aile yapısının zayıflaması, ekonominin

istihdam hacminin düşük olması, kadın emeği talep yapısının zayıflığı, çocuk, yaşlı bakımı ve ev işlerinin kurumsallaşamaması, kadınların iş piyasasına girişini sağlayacak mekanizmaların olmaması, kadınların eğitim seviyesinin düşüklüğü ile aile ve çalışma hayatının dengelenmesinde yaşanan sıkıntılardır (Durmaz, 2016, s. 40).

Kentlerde yaşanan dönüşümlerle birlikte kadınların kırsal bölgelere kıyasla daha fazla iş olanaklarına sahip oldukları söylenebilir ancak bu fırsatlar daha çok kayıt dışı sektörde artış göstermektedir. Kayıt dışı sektör, kadınların iş gücüne katılımının düşük olmasının nedenlerinden bir tanesidir. Yapılan istatistikler, kayıt dışı sektörü kapsamadığı için daha düşük ücretle ve daha kötü çalışma koşullarıyla çalışan kadınlar iş gücüne dâhil olmuyor görünmektedir (Kılıç ve Öztürk, 2014, s. 121).

Kadınların tarım, sanayi ve hizmet sektöründe emek yoğun çalışmalarına rağmen bu emeğin karşılığı olan ücretten pay alamamalarının altında geleneksel ataerkil anlayışın etkisi vardır. Bu konuda Özyeğin (2005, s. 99) şu tespiti yapar: Kadın emeği üzerindeki ataerkil denetim çoğunlukla, bir kadının yaşam boyu süren evcilliğinin, parasal ve toplumsal yönden kocasına bağımlılığının, aileyi geçindiren erkek rolüne dayandığı ekmeği kazanan kişi düzeninin bir sonucu olarak açıklanır. Aslında birçok araştırmacının belirttiği gibi, aileyi geçindiren erkek/ev kadını dizgesini evrensel aile biçimi sayamayız. Bu model özellikle kentsel merkezlere yerleşen eski kırsal ailelere uymaz. Ailenin geçimini sağlayacak parayı kazanan koca ve tam gün çalışan ev kadını Türkiye'deki kırsal toplumun özellikleri değildir. Türk köylüleri kadınlığın ve anneliğin kadınların ücretli işte çalışmasına karşı olduğunu düşünmezler. Tam tersine, iş ve toplumsallaşma alanlarının cinsiyete göre ayrışması geçerli olmasına rağmen, Türk köylüleri kadının ve erkeğin birbirini tamamlayıcı, üretici görevlerinin üzerinde dururlar. Kırsal Türkiye'nin birçok yanında, köylü kadınlar evdeki etkinliklerin yanında, tarımsal üretimin başlıca işçileridir ama üretim alanında bağımsız ekonomik aktörler erkeklerdir. Kadınların pek çok ekonomik faaliyeti, ister tarımsal üretim ve küçük ölçekli imalat, isterse hayvancılık biçiminde olsun, kadının bağımsız mülkiyete, ekonomik etkinliğe ve kazanca sahip olmayışı ile nitelenen ataerkil bir otorite yapısı altında örgütlenen akrabalığa ve haneye dayalı bir ekonominin üzerine kurulur. Örneğin, kadınlar işçi (pamuk, zeytin veya meyve toplayan mevsimlik işçi) olarak veya halı dokumacılığı gibi küçük ölçekli imalatta çalıştırıldıklarında ücretleri hane reisiyle müzakere edilir ve ona ödenir ve bunun sonucunda kadınlar parayı denetleyemezler.

Tarımın, kentleşmenin ve göçün metalaşmasıyla “geleneksel ataerkilliğin” maddi temellerinin yıkılması, erkeklerin baba ve koca olarak sorgusuz otoritesinden daha emin olmayı ve daha az güven duymayı doğuran bir durum ortaya çıkarak “yeni belirsizlik alanları ve cinsiyete ve yaşa bağlı ilişkiler

konusunda yeni bir müzakere” yarattı. Kadının kentsel alanlarda, kadın hareketliliği ve bireysel ücret ile nitelendirilen çalışması paternalist egemenliğin, korumanın ve kadının cinsiyet kimliğinin temelini doğrudan sarsan bir deneyim dünyasını gündeme getirdi. Artık kocanın işe karışmasına meydan vermeyen ve kadını evin dışına çıkarıp yakını olmayan yabancı (akraba değil) erkeklerle iş arkadaşı, işveren veya müşteri olarak, kırsal ortamları nitelendiren toplumsal denetimden yoksun bağlamlarda ilişkide bulunmasını gerektiren türden iş dizgelerinde sınırlı bir esneklik vardır (Özyeğin, 2005, ss. 101-102).

Kent kıra göre daha fazla nüfusu barındıran ve bireylerden daha fazla sorumluluk isteyen kozmopolit yapısıyla ihtisaslaşmayı, bilgi teknolojilerini kullanacak formasyonu, farklı mekânlarda çalışabilecek ve seyahat edebilecek hareket serbestliğini gerektirmektedir. Eğitim ve mesleki hareketliliğin artması ve çocuk-yaşlı bakımını başka kurumlara devretme zorunluluğu, uzun saatler süren çalışma temposu kentin bireye dayattıklarıdır.

Katılımcılardan N.G. kentin yaşamsal zorluklarının kendisine dayattığı sorumluluk ve sorunları şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Beni ailem okutamadı. Ben köyden buraya 22 yaşında gelin geldim. Ortaokul terkim. Denizli’ye gelince masraflarımız arttı. Çocuklar dünyaya geldi. Allah bağımlarsa 3 çocuğum var. Onların okuldur, kitapır çok ihtiyaçları oluyor. Ben de bir işe girmem gerekiyor dedim. Tekstilde bir yakınımız iş buldu. Kumaş kesiyorum. Akşam geç saate kadar mesaiye kalıyorum. Asgari ücretle çalışıyorum. Sigortam da yapıldı. Ama mesai parası vermiyorlar. Gün oluyor ki bir hafta izinsiz çalışıyorum. Çocuklara çok zaman ayıramıyorum. Çocuklar kendi başlarına büyüyor diyebilirim. Mahalledeki komşular göz kulak oluyorlar. Bakıcı tutamam, zaten aldığım maaş kuş kadar.” (50 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

Kente yoğun çalışma temposuyla iş hayatında fazla sorumluluk alan bir başka katılımcı olan S.İ. çok farklı bir perspektiften sorununu anlatmıştır:

“Ben ilaç firmasında çalışıyorum. Bizim ücretler tatmin edicidir. Ama işimiz bir o kadar yoğun ve acımasızdır. Firma bizi zaman zaman yurt içinde zaman zaman da yurt dışında görevlendirir. Ben çok yoğun çalıştığım ve evde eşim ve çocuğuma sorumluluklarım olduğu için ev ve kendimle ilgili işleri minimize ettim. Şöyle söyleyeyim: Evdeki eşyalarımı azalttım, bana daha az iş olsun diye. Temizliğe daha az zaman ayırayım diye. Kıyafet alırken ütüleme gerektirmeyen kıyafetleri tercih ediyorum. Yani kendiliğinden ütülü olan, yıkasan da ütüsü bozulmayan kıyafetlerden bahsediyorum. Çocuğumu alışveriş merkezlerine götürerek zaman harcayacak annelerden de değilim. Tırnaklarıma oje sürmüyorum. Saçlarımı çok kısa kestirip ona ayrı bir zaman harcamıyorum. Kıyafet, saç, yemek, temizlik ve çocuk bakımı konusunda en az enerji, en az

zamanla hareket etmenin yollarını keşfediyorum. Çünkü işim çok zamanımı alıyor. Her şeye rağmen kendimden ve evde beni bekleyen sevdiklerimden uzaklaşıyorum. Bu da bir tür tükenmişliğe sebep oluyor.” (37 yaşında, üst sosyoekonomik grupta).

Baktığımızda aslında katılımcıların yaşı veya sosyoekonomik durumu fark etmeksizin kadının en temel sorunlarının başında kentin yoğun iş temposunda eve, eş ve çocuklarına fazla zaman ayıramamaları gelmektedir. Bu, kuşaklar arasında değişmeyen bir sosyal gerçekliktir. Kentli kadın, hem ağır iş temposuyla çalışıp hem de kentte çocuklarına bakacak bir yakın akrabaya sahip değilse farklı toplumsal kurumlarla bunu nasıl karşılayacağını kaygısını çok yoğun yaşamaktadır. Özellikle alt sosyoekonomik grupta yaptığımız görüşmelerde çocuk bakım işlerinin komşuluk ve mahalle kültürünün doğurduğu birincil ilişkilerle nispeten kolaylıkla çözümlendiği dile getirilmiştir. Buna karşılık üst sosyoekonomik gruptaki katılımcılar tarafından ifade edilen ortak sorun, kent kültürünün daha yoğun hissedildiği apartman hayatında çocuğun bakımının ve kime teslim edileceğinin daha sorunsal bir alan olduğudur. Çünkü çok fazla diyalogların kurulmadığı, yüz yüze ilişkilerin daha sınırlı olduğu ortamlarda güven problemi özellikle kadınlar için daha fazla önemsenen bir olgudur. Özellikle medya aracılığıyla her gün haber metinlerinde geçen çocuk istismarları ve bunun giderek artması kentte yaşayan anne ve babaları endişelendiren en temel problemdir. Katılımcılar geç saatlere kadar çalışma temposunda çocuklarının bakımını kontrol edemediklerini bunun da iş motivasyonlarının düşmesine sebep olduğunun altını çizmişlerdir.

Kentteki çalışma sektörü de kadınların yaşadığı sorunların niteliğini ve büyüklüğünü belirleyen etkenlerden biridir. Kadının çalıştığı sektör ve bu sektörün kadın açısından doğurduğu iş yükü, kadının hem aile hem de toplumsal yaşamdaki sorunların temel kaynağını da belirleyen önemli unsurlardır. Şöyle ki bankacılık sektörü, tekstil sektörü, satış elemanı daha yoğun ve stresli bir çalışma temposunu gerektirirken; öğretmenlik, akademisyenlik, idari kadroda çalışan memurlar görece kişiye biraz daha fazla yaşam alanı bırakan iş kollarıdır.

Bu bağlamda görüşme yaptığımız bankacılık sektöründeki katılımcı A.A. şunları dile getirmiştir:

“Bizde performans odaklı bir iş süreci var. Yani performansınıza göre puanlanıyorsunuz ve kurumunuzda yükseliyorsunuz. Kadınlardan hatırı sayılır banka yöneticileri olsa bile onların çoğu erkeklerden daha fazla fedakârlık yaparak bu noktalara geliyorlar. Bir de bizim işimiz yatırımcıyla kuracağımız diyaloglara göre şekilleniyor. Erkek bankacılar kadın bankacılara göre daha fazla kurum dışında müşterilerle görüşüp iletişim kurabiliyorlar, dışarıda iş toplantılarına katılabiliyorlar. Ama biz kadınların mobil hareketliliği erkekler kadar yok. Bununla birlikte evli ya da bekâr bir kadın olarak geç saatlere kadar dışarıda müşteri diyalogu çok

da hoş karşılanan bir durum olmasa gerek. Aynı zamanda bizi evde bekleyen çocuk, temizlik, yemek, ütü var. Yarın ne yiyeceğiz, ne pişireceğiz, çocuğuma hangi tatlıyı yapsam düşüncesi var. O yüzden biz kadınlar iş hayatımızın yanında bir de ev içi sorumluluklarımız olduğu için erkekler kadar bankacılıkta performansa göre yükselişlerden daha geç yararlanabiliyoruz ya da hiç yararlanamıyoruz.” (29 yaşında, üst sosyoekonomik grupta).

Dolayısıyla kadınların kent dokusu içinde erkeklerle benzer bir biçimde meslekte yükselme sürecini yaşayamamalarının en önemli sorunu çifte mesai yapmış olmalarıdır. Çifte mesai, kadınların bir taraftan aile sorumluluğunu üstlenirken bir taraftan da kamusal alandaki mesleki sorumlulukları yüklenmek zorunda kalmasıdır. Baskın olan aile içi değerler ve geleneksel roller kentli çalışan kadının yaşam alanını sınırlamaktadır. Bu nedenle kadınların mesleki açıdan yükselmesinde söz konusu sorumluluklar önemli bir engel oluşturmaktadır.

Türkiye’de kadınların ücretli işlerde daha çok çalışmaya başlamalarıyla birlikte erkeklerin daha çok ev işi yaptıkları ve kadınların paylarına düşen bakım ve ev işlerinin azaldığı gerçeğe bağdaşmamaktadır. Çeşitli çalışmalardan çıkan sonuçlara göre kadınların daha çok istihdam edilmesi eşler arasındaki iş bölümünü değiştirmemektedir. Kadının ücretli bir işte çalışmasının ev içindeki iş bölümünü etkilemesi için evin geçimini onun sağlıyor olması gerekmektedir. Ancak daha da önemlisi erkeğin işsiz olmasıdır: Erkeğin işsiz kaldığı evlerde roller eşit olarak paylaşılmasa da bir başka ifade ile kadın işten döndüğünde ev işlerinin önemli bölümünü üstlenmeye devam etse de geleneksel iş bölümünden iş paylaşımına doğru bir eğilim gözlenir. Yine de ev işleri ve çocuk bakımının çekirdek bölümü kadının omuzlarındadır (Başak, Kınır ve Yaşar, 2013, s. 27).

Kentte çalışan kadınların temel problemlerinden biri de sigortasız işlerde çalışmalarından dolayı sağlık hizmetlerine yeteri kadar erişim sağlayamamalarıdır. Bu noktadan baktığımızda katılımcılardan S.G. bu konudaki soruna ilişkin yaşadıklarını şu şekilde aktarmıştır:

“Ben evlere temizliğe gidiyorum. Bazen yarım günlüğüne çağırıyorlar bazen de tam günlüğüne gidiyorum. Öyle evler görüyorum ki burayı nasıl baş edip de temizleyeceğim... Bileklerim bez sıkılmaktan geceleri çok ağrıyor. Ama para kazanmam gerekiyor. Eşimin aldığı yetmiyor. 2 çocuğum var. Onları okutmak zorundayım. İlkokul mezunuyum. Şükür buna, çalışıyorum. Ama çok zorlanıyorum. Gün oluyor ki uzak yerlerden çağırıyorlar. Gitmem gelmem özellikle kış günleri geç saatleri buluyor. Sonra eve gelip bu sefer evin işini gücünü görüyorum. Rahatsızım sigortasız çalıştığım için kocamın BAĞ-KUR’u ile hastaneye gitmem lazım. Bu da kötü. Kendi sağlık güvencem olsa iyiydi. Ama hayat zor ne yapacaksın.” (52 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

Gerek kentte gerekse köyde emek-yoğun çalışan kadınların temel problemlerinden biri de paranın kontrolü üzerinde söz sahibi olamamalarıdır. Özyeğin (2005, s. 225) çalışmasında, kadınların hane içindeki statüsünün yalnızca çalışarak para kazanmalarından değil ama aynı zamanda ve daha da önemlisi kazanılan geliri denetlemelerinden etkilendiğini vurgular. Yapmış olduğumuz çalışmada çarpıcı bir biçimde görüşmecilerden alt ve üst sosyoekonomik sınıf fark etmeksizin eşleri tarafından “gelirin denetiminin kadında olmasının erkeğin gücünü azaltacağı gibi bir algının olduğu, bu yüzden de erkeğin evdeki paranın nereye ve nasıl harcanacağı konusunda inisiyatifi elinde bulundurarak gücü, para üzerinden sürdürme eğiliminde olduğu” ifade edilmiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki kadınlar gerek istihdam alanlarında gerekse ev içindeki ilişki örüntüleri temelinde birey olduğunu, çalışıp üreterek gerek topluma gerekse aile bütçesine katkıda bulunduğunu, bu sebeple özel ve kamusal alanda karar mekanizmalarında söz sahibi olma noktasında önemsenmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

3.3. Kentteki Cadde ve Sokakların Kullanımında Kadınların Yaşadıkları Güçlükler

Kamusal alan, kadın açısından ataerkil baskı ve muhafazakârlıkla sarmalanan ve içinde farklı bileşenleri barındıran sorunlu bir alandır. Habermas’ın (1991) belirttiği gibi kamusal alan en yalın ifadeyle mekânsal açıdan insan ilişkileri ve etkinlikleri alanının ürünüdür. Bu alanı anlamak için sosyolojik bağlamda kültür ve aktörlerin iradelerini anlamak gerekir. Ancak o zaman toplumsalın içindeki ilişki ve etkinlik ağları anlaşılır. Bu durum; bireylerin yaşamdan beklentilerini, yaşam biçimlerini, diğerine bakış açısını, kendilik kimliğini, toplumsal değerleri anlamlandırma yollarını belirler.

Kentin kamusal alanı bireylerin resmî (formel) ve resmî olmayan (informal) sosyal ağlarla kurdukları ilişkilere dayanır. Bu sosyal ağlar kadın ve erkeklerin kentin kültürüyle yoğrulup sosyalleşmesine ve aynı zamanda ekonomik ve sosyal ilişkiler ağının güçlenmesine yardımcı olur. Fakat özellikle kadının evle kurduğu organik bağlardan toplumsal arenaya kadar uzanan süreçte birtakım eşitsiz koşul ve ilişkiler yumağının içinde yer alma zorunlulukları farklı sorunların da başlangıcını oluşturur. Aslında bir taraftan kamusal alana çıkması arzu edilen kadının bilinçlendirilmesi ve kadın hareketlerinin bu konudaki söylemlerinin giderek artması söz konusuysen diğer taraftan taciz, tecavüz, şiddet gibi patolojik süreçlerin artarak devam etmesi kadınların kamusal alandan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Kentin, kadını kamusal alana davet ederken dışlayıcı etkenleri bünyesinde barındırması kadın açısından bir çelişkidir (paradoks).

Bu çerçevede geleneksel ve ataerkil yapı kadını sadece aile içi ilişkilerde sınırlandırmakla kalmaz aynı zamanda gündelik yaşamda kullanılan cadde ve sokakların kullanımı noktasında da sınırlandırıcı bir rol üstlenir. Geleneksel sosyokültürel yapılarda kadının sokağa çıkmasının belli şartları ve belirleyenleri vardır. Örneğin kadının saat kaçta dışarı çıkacağı, kaçta döneceği, hangi saatlerde nerelerde bulunup nerelerde bulunmayacağı, yanında kendisine eşlik edecek birinin olup olmaması gerektiği gibi mevzular sorgulanır ve bu konuda karar çoğunlukla eş, baba veya ailenin diğer erkekleri (ağabey, enişte, kayın gibi) tarafından verilir. Bu durum, kent sosyokültürel ve ekonomik olarak üst katmanlarına doğru çıkıldıkça değişim ve dönüşüme uğrasa da dış dünyanın tehlikeli olduğu algısının insanların zihinlerinde medya ve bilgi teknolojileri aracılığıyla pekiştirilmesi, cadde ve sokakların kullanımı açısından kadının yaşam alanlarını kısıtlamaktadır.

Bu kapsamda kent merkezinde cadde ve sokakların kadın açısından ne tür anlamlar taşıdığı, kadınların kent mekânlarını kullanma biçimleri ve bunu etkileyen, şekillendiren mekanizmaların neler olduğu konusu ile ilgili olarak kadın katılımcılarla görüşülmüştür. Görüşmelerden elde ettiğimiz anlatılar şu şekildedir:

“Ülkemizde kadınların en temel sorunlarından biri sokağa, çarşı-pazara çıkıp rahatça dolaşamamasıdır. Özellikle de kadın güzel ve gösterişliyse bu büyük bir tehlike. Çünkü bu kadın giyinecek, makyaj yapacak ve daha gösterişli olacak. Hele bir de bekâr, genç bir kızsı o zaman onun sokakta yürümesi, toplu taşıma aracında yolculuk yapması zor. Aileler günümüzde çok endişeliler çocukları için. Özellikle de kız çocukları için daha çok endişeliler. Dışarıya sağlıklı gibi dolaşım sapık olan bir sürü insanla dolu.” (S.F.,43 yaşında, üst-sosyoekonomik grupta).

“Bizim buralarda sokak lambaları özellikle kışın hep arızalıdır. Karanlık olur. Kocaman kız oldu benim kız. Ama ben hâlâ ona otobüs durağına kadar eşlik ederim. Bir gün okuldan gelirken biri takılmış peşine. Korkmuş kız da korkusundan bir şey diyememiş, çekinmiş. Ne bilsin, tehlike ne kadar büyük bilmiyorlar. Kadınların, kızlarımızın en büyük sorunu akşam özellikle kışın sokakların tekin olmamasından kaynaklanan saldırıya uğrama tehlikesi. Park var bizim buralarda, parkın bir bekçisi yok. Tuhaf tuhaf adamlar var. Hiçbir yerde görmediğim tipler.” (D.G., 54 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

“Caddeler ışıklandırılrsa da sokak lambaları artsa da insanımızın içinde kötülük varsa o her şekilde gelir bizi bulur. Neden biz kadınlar erkekler gibi korkusuzca dışarı çıkamıyoruz. Neden bu sorunu sadece biz yaşıyoruz. Bu yüzden çarşıya pazara gittiğimizde dilediğimiz kadar kalamıyoruz. Bir an önce evimize gitme telaşı var. İnanın ben arabada bile kapımı içerden kilitliyorum. Aynı evimin kapısı gibi. Çünkü kalabalıklarda da benim yaşam güvencem yok. Arabadayken de korna

çalan, laf atan, dalga geçen oluyor. Hiçbir yerde rahat yok bize. Ben bunun bir suç olarak kabul edilip bu insanlara caydırıcı cezalar verilmesini istiyorum. Ama maalesef böyle bir uygulama görmüyorum. Kadınlar her yerde bas bas bağıyor “Sokaklar bizim olsun!” diye. Ama seslerini duyan yok. Ben umutsuzum bu konuda.” (Y.Ç. 49 yaşında, üst sosyoekonomik grupta).

Kent zaman zaman dar ve karanlık sokaklarda kadını korku sarmalıyla kuşatır ve mekâna özgü sınırlılıkları besler. Böylece kadının özgürleşmesi ve sokakla kurduğu ilişki, kentin korku ve endişe uyandıran mekânlarında daralır. Bu konuda görüştüğümüz C.T. şunları aktarmıştır:

“Geçenlerde akşam saat dokuz gibi arkadaşım aradı, ‘Bana gel otururuz.’ dedi. Kışın erken hava karardığı için geç bir saat gibi gözükülebilir. Ama bana göre değil. Ben de ‘Gelirim.’ dedim. Arkadaşımın evi iki sokak aşağıda. Annem ‘Git ama varınca ara!’ dedi. Ben de giderken yol üzerinde ağacın altında içki şişeleri gördüm ve oradan bir adamın bana doğru geldiğini fark ettim. Adımlarım hızlandı. Çok korktum. O da arkamdan bağıyor: ‘Bir şey soracağım dur bekle!’ diye. Arkadaşımı aradım o da ağabeyiyle beni karşılamaya çıktı. Anneme söylemedim kızkardeşim diye. Ama çok korktum. Artık o saatte çıkıyorum. Ortalık tehlikeli.” (26 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

Kadınların gündelik yaşama ilişkin mekân pratikleri ve mekânı kullanma biçimleri toplumsal cinsiyete dayalı rollerle yakından ilişkilidir. Sanayileşme, kentleşme, eğitim ve meslek hayatında uzmanlaşma ile her ne kadar sosyal yaşam içinde kadınlar daha görünür olmaya başlasa da yine de cadde ve sokakların kullanımı tahakküm ilişkilerinin baskısı altındadır. Görüşmecilerden A.S., kent dokusuna ilişkin algının eşler arası ilişki ve kent merkezleriyle kurdukları mesafeyi nasıl belirlediğini meslek hayatı ile ilgili kararından yola çıkarak şu şekilde aktarmıştır:

“Ben nişanlandığımda çalışıyordum. Birkaç kez işten eve giderken laf atmalar oldu. Bunu nişanlıma söylediğimde ‘Evlendiğimizde çalışmayacaksınız!’ dedi. ‘Az çok benim kazandığım bize yeter.’ dedi. Biz evlendiğimizde ben 24 yaşındaydım. Evlendikten sonra işten çıktım. Eşim beni 5-6 ay tek başıma dışarı çıkarmadı. Yanımda ya kayınvalidem ya da kendi annem vardı. İzinli olduğunda da eşimle çıkıyorduk. Aslında çok kötü. Ben bu kadar bunalmak istemiyorum. Ama onlara da hak veriyorum. Beni korumak için yapıyorlar. Öyle bir alışkanlık oldu ki ben de şimdi ‘Çık.’ deseler korkuyorum. Eskiden bu kadar kalabalık değildi Denizli. Şimdi büyükşehir oldu. Çok göç aldı. Her tür insan var. İnsan ister istemez korkuyor.” (28 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

Kentte yaşayan kadınlar tehlikelerden korunma stratejileri geliştiren sosyal yapılara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu açıdan yaklaştığımızda Denizli merkezde spor salonlarını kullanan kız çocukları ve kadınların sayısı giderek artmaktadır.

Bu merkezlerde savunma sporları en çok tercih edilenler arasındadır. Görüşmelerin yapıldığı Denizli kent merkezinde hemen hemen birçok semtte 3-4 tane olmak üzere her kesime uygun fiyat aralığında özel spor salonları ve bu salonlarda savunma sporu ile ilgili özel eğitmenler var. Şehir nüfusu ve nüfusun demografik yapısı genişleyip karmaşıklıkça bu spor salonlarına yenileri de eklenecek gibi gözükmektedir.

Görüştüğümüz katılımcılardan Z.D. bu konuda şunları aktarmıştır:

“Annem anlatıyor, eskiden rahat rahat kapımızı bile kilitlemeden uyduğumuz zamanlar olurmuş. Şimdi sokaklar, caddeler, otobüsler, parklar tehlikeli. Haberlerde izlediklerimiz, Müge Anlı'nın programında anlattıkları tüyler ürpertici. O yüzden ben kızımı aikidoya gönderdim. Şimdi kendini savunacak duruma geldi. Bence kız çocuğuna sahip anne-babalar çocuklarına bu tür eğitimler aldirmalı. Bence bir matematik kursu kadar önemli. Kendini savunmasını öğrenmeli bu çocuklar. Komşumuza, akrabamıza bile güvenin kalmadığı bir toplumda yaşıyoruz artık. Çantasına biber gazı da koydum. Öyle sürekli saldırıya uğrayacak gibi çocuklarımızı yetiştirmek de çok acı. Ama ne yapacaksın önlemimizi almak zorundayız. Her zaman anası, babası yanında olmayacak. Kendini korumasını öğrensin.” (39 yaşında, üst sosyoekonomik grupta).

Yapmış olduğumuz görüşmelere baktığımızda kuşaklar arası söylemler fark etmeksizin sokakların kadınlar açısından çözüm bekleyen önemli tehlikeleri içinde barındıran yerler olduğu söylenebilir. Diğer katılımcılar benzer sorunlara değinerek “caddede yürürken, parkta otururken, toplu taşıma araçlarına binerken giyimlerini, davranışlarını kontrol etmek zorunda kaldıklarını”, kimi zaman “öğrenilmiş çaresizlik içinde hareket ettiklerini” dile getirmişlerdir. Örneğin, “çarşıya pazara giderken cadde üzerindeki kahvehanelerin önünden geçmemek adına karşı kaldırıma geçtiklerini” (Bunu gayriihtiyari yaptıklarını belirtiyorlar.), “kaldırımda karşı karşıya kaldıkları erkeğe çarpmamak için yolun en kenarına çekilmek zorunda kaldıklarını”, “kimi zaman erkeğin yolu ortalayarak yürürken kendisinin yol güzergâhını değiştirmek zorunda kaldığını” belirtmişlerdir. Dolayısıyla bireylerin mekâna dair bilgi ve tecrübeleri onların toplumsal performanslarını da belirlemektedir.

3.4. Kadının Kentsel Alanda Yaşadığı Ulaşım Sorunu

Kentin alt yapısı, kentsel hizmetlerin kullanılabilir olmasına aracılık eden bütün fiziki yapılar anlamına gelir ve sadece şebeke sistemlerini değil bina, otobüs durağı, araba parkı, yeşil alan, oyun ve spor alanları gibi hizmet sunumuna aracılık eden tesis ve araçları da kapsar (Kaypak, 2015, s. 484). Dolayısıyla kentler erkeklerin olduğu gibi kadınların da kamusal alana katılmalarına olanak sunacak hareket serbestliğini kolaylaştıran yerler olmalıdır. Fakat sosyal gerçeklikte bunun karşılığını bulmak zaman zaman güçleşmektedir. Çünkü

kadınların kamusal alan ve bu alanın sunduğu fırsatlardan yararlanma konusunda birtakım engelleri vardır. Bu engellerden bir tanesi “ulaşım serbestliği” konusudur. Belki de çoğumuzun görmezden geldiği veya farkına bile varmadığı bir sorun olan kadının kentsel alanda gündelik işlerini engelsiz sürdürebileceği ulaşım imkânlarının sınırlılığı, üzerinde çözüm bekleyen önemli bir problemdir. Örneğin ev işlerinden sorumlu olan ve çarşı-pazar işlerini yapmak zorunda olan kadın, çocuklarını okula/kreşe/hastaneye götürmek durumunda kaldığında veya evde bakıma ihtiyaç duyan yaşlı/engelli yakınlarını hastaneye ulaştırmak gibi sorumlulukları üstlenmek durumunda olduğunda ulaşım kadın açısından önemli bir sorun olmaktadır. Çalışan kadınlar için ise iş ve ev arasındaki mesafenin süresine bu sorumluluklar da eklenince çekilmez bir hâl alabilmektedir. Günümüz ekonomik koşullarını dikkate aldığımızda ehliyet ve araç sahibi olmayan kadınlar da hatırı sayılır orandadır. Elindeki alışveriş yükü, çocuğu, iş yorgunluğu ve kentin trafik yoğunluğunu düşündüğümüzde eve bir şekilde ulaşan kadın yemek hazırlamak, bulaşık yıkamak, yaşlı/çocuk bakımını üstlenmek gibi sorumlulukları da karşılamak zorundadır. Bu anlamda özellikle araç sahibi olmayan kadınlar toplu taşıma araçlarına binerek, zaman zaman alt/üst geçitleri kullanarak, dar kaldırımlarda çocuğu ve elindeki yüklerle eve ulaşmaya çalışmakta ve gündelik yaşamını sürdürmeye gayret etmektedir. Dolayısıyla söz konusu durum mekânsal pratikler açısından kadının yaşamını problematik hâle getiren bir konudur.

Bu konuda görüştüğümüz kadınlara kent merkezinde karşılaştıkları fiziksel zorlukların neler olduğunu sorduğumuzda farklı kuşaklardan katılımcılar kimi zaman ortak sorunları dile getirirken kimi zaman da farklı cevaplar vermişlerdir. Bunlardan S.G., T.B., M.S. bize şunları aktarmıştır:

“Benim bir kadın olarak kentte yaşamaktan dolayı karşılaştığım çok sorun var. Ama bunlardan bir tanesi ulaşım hizmetleri. Şöyle anlatayım ben size: Benim aracım var ve işe kendi aracım ile gidiyorum. Benim için çok büyük rahatlık. Zamandan tasarruf ediyorum. Ama bir kadın olarak trafikte erkeklerin saygısızlığıyla ve egolarıyla çok sık karşılaşıyorum. Hatta küfredenlere bile rastlıyorum. ‘Kadın değil misiniz trafikten men etmek gerekir sizin gibileri!’ diye sözlerle karşılaşıyorum. Zaman zaman kırmızı ışıkta laf atan bile oluyor. Başka kadın arkadaşlarımla hikâyelerini dinlediğimde de toplu taşıma araçlarında sözlü ve fiziksel tacize uğradıklarını anlatıyorlar. Trafikte olmak, caddede yürümek, toplu taşıma araçlarında olmanın kadın açısından ayrı bir stresi var. Eşimle hafta sonu tatile gittik. Sahil kenarında küçük bir kasaba. İkimiz de şunu söyledik. Ne güzel kimseye çarpmadan, kimseye laf yetiştirmeden, kimseden laf işitmeden korkusuzca el ele rahat rahat dolaşmak. Kaldırımlar sana ait. Bu, çok büyük bir nimet. Özellikle de bir kadın için.” (36 yaşında, üst sosyoekonomik grupta).

“Benim Denizli’de yaşadığım en büyük ulaşım sorunum gezmeden geç saatte çıktığımda otobüs ve minibüslerin boş ve ürkütücü olması. Annem

bunun için bana şöyle bir yol buldu. Eğer minibüste yalnızsam veya bir iki erkek yolcu varsa mutlaka bir yakınımı arayıp onlarla, inene kadar konuşuyorum. Hangi durakta olduğumu arada bildiriyorum. Bir güvensizlik ve endişe var hepimizde son olaylardan sonra.”(25 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

“Benim engelli bir ablam var. Hastane işi olduğunda onu annemle ben götürüyoruz. Babamı küçük yaşta kaybettim. Bir ağabeyim var ama o karışmıyor. Bazen komşuların arabasından yardım alıyoruz. Bazen de ambulans çağırıyoruz ama durumu acil değilse gelmiyorlar bazen. Kaldırıp indirmek zor. Belediyenin bu konuda bir hizmeti de yok. Çok zor oluyor bize.” (32 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

Farklı kuşaktan katılımcı F.M. ise bize şunları aktarmıştır:

“Ben ev hanımıyım. Bir işte çalışmıyorum. Kocam sabah işe giderken gerek gördüğünde bana parayı bırakır ben onu sağa sola ihtiyaçlarımız neyse ona harcarım. Bazen Çınar’a gitmem gerekir. Banka işi, çocukların ihtiyaçları için. Otobüse, minibüse binerken basamaklar yüksek olduğu için zorlanırım. Benim gibiler için zor. Durakla ev mesafesi biraz uzak olduğu için elimdeki yükü eve gitmem zor oluyor. Tansiyonum düşüyor sıcakta. Soğuk olunca ayrı bir zor oluyor. Bazen şoförler kızıyor. İnmemiz biraz uzun sürdüğü için. Birkaç kez otobüs kapısına sıkışma tehlikesi yaşadım.” (56 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

Ulaşım, hizmet alanları arasında belki de en önemlilerinden birisi olmakla beraber ulaşımın cinsiyet ile ilişkisi ekseriyetle göz ardı edilir. Oysa Viyana Belediyesi'nin ulaşım planlaması sırasında yaptığı ve kadın ile erkek kullanıcılarından harita üzerinden günlük rotalarını işaretlemelerini talep ettiği bir çalışmada, erkeklerin kenti kullanımlarının ev ve iş yeri arasında doğrusal bir düzen içerdiği, buna karşılık kadınların kentte farklı yön ve noktaları içeren daha geniş dağılımlı bir hareket alanı olduğu saptanmıştır. Bunun temel sebebi ise kadınların farklılaşan geleneksel rollerinin gerektirdiği hizmetlerin kentteki farklı mekânlara dağılmış olmasıdır (Ör: alışveriş, çocuk bakımı, okul, vs.). Aynı şekilde, erkekler çoğu zaman tek başlarına kent içi seyahat ederken, kadınlar, kentteki toplu taşıma araçlarında, çocukları ve/veya yaşlılar, aile bireyleri veya engelli yakınlar ile birlikte yolculuk etmektedirler. Bu örnekte de görüldüğü üzere, kadının gün içerisindeki farklılaşan rollerini ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmayan bir ulaşım planlaması kadının kenti eşit kullanımını engelleyeceği gibi, zaman kullanımını açısından da kadının içerisinde bulunduğu eşitsizliği daha da arttıracaktır. Aynı zamanda bu kentsel hizmete yönelik kullanım eşitsizliği, kadının karar mekanizmalarına katılacak zaman ve imkânı bulmasını da engelleyecek ve bir başka eşitsizlik alanı daha doğuracaktır. Bu açıdan bakıldığında belediyelerin yaptığı ulaşım ana planlarının kadınlar için

hem kolaylaştırıcı (pratik) hem de dönüştürücü bir ihtiyaç alanı olduğunu görmekteyiz (Tekinbaş ve Göker, 2015, s. 42).

Kadınların yaşadığı sorunların ortadan kaldırılması yönünde çözüm önerileri sunan *Kadın Dostu Kentler Projesi*, yapmış olduğumuz çalışmadaki kadınların anlatılarıyla örtüşmektedir. Bu proje çözüm odaklı adımlar atan önemli bir projedir. 2006 yılında Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı, toplumsal cinsiyet eşitliği prensiplerinin yerel yönetimlerin planlama ve programlama süreçlerine dâhil edilmesi ve bu sürece paralel olarak yerel yönetimlerle kadın örgütlerinin güçlendirilmesi ve aralarındaki iş birliği fırsatlarının artırılması amacıyla başlatılmış bir projedir. Söz konusu amaç için sağlıktan eğitime, istihdamdan kadına yönelik şiddete kadar uzanan çeşitli müdahale alanlarında değişim ve dönüşüm yaratmaya gayret ederken aynı zamanda kentlerdeki fiziksel mekânların da kadınlar ve kız çocukları açısından rahat, güvenli ve eşitlikçi olmasını, sosyal ve kültürel hizmetler, ulaşım, toplu konut, altyapı gibi birçok kentsel hizmetin planlama süreçlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği prensipleri dikkate alınarak yapılmasını sağlamayı hedeflenmektedir (Baykan, 2015, ss. 6-7).

Bu noktadan yaklaştığımızda, bazı büyükşehirlerde yerel yönetimlerin kent hizmetleri arasında semt pazarlarına giden kadınlar için ücretsiz servis ayarladığı ve pazar yükü ile ev arasındaki mesafeyi kolaylaştırıcı uygulamaları özellikle büyükşehirde yaşayan kentli kadınlar için önemli bir adım olarak görülebilir.

Sonuç olarak kentsel nüfusun giderek artması, kentin sosyal ve fiziki koşullarının bu nüfusun hizmet taleplerini zaman zaman karşılayamaması önemli bir sorundur. Dezavantajlı grup olan kadın, çocuk ve yaşlılar açısından yerel yönetimlerin iyileştirici politikaları kadınların kamusal alana dâhil olabilecek fırsat eşitliğini sağlayacaktır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliği mekânsal pratikleri de olumlayacak bir durumdur.

3.5. Çocuk ve Yaşlı Bakımı Konusunda Kentin Sınırlılıkları

Bir kadının kentle ilişkisinde çocuk, eş, komşu, akraba “can yeleği” olabilecek kişilerdir. Kentsel grupları değişse de kadın üyeler için ortak mekânsal tüketim *habitusu* kentsel alanda hareketliliğin diğer kişilerin eşliğinde sürdürülmesi ilkesidir. Bu ilke kadın üyelerin topluluk üyesi olarak kentle ilişki kurmasının bir yansımasıdır (Erkan, 2006, s. 248).

Kent, kadın-çocuk-yaşlı ilişkisi bakımından düşünüldüğünde hem kadının sosyal hareketliliğini sağlayan ve sosyal dünyayla etkileşimini kolaylaştıran hem de onun sosyal dünya ile kurduğu ilişki ve etkileşimi sınırlandıran sorunlu bir alandır. Şöyle ki geleneksel aile yapılarında eş veya akrabalık ilişkileri kadının sosyal yaşama katılması açısından birtakım engeller koyabilir. Bu

kadınlar ancak ya çocuk veya yaşlıların birtakım ihtiyaçları için onlarla birlikte sosyal yaşama dâhil olurlar ya da tam tersi sosyal yaşama dâhil olmalarında çocuk ve yaşlı bakımı engelleyici bir unsur olabilir

Çalışan kadınlar için yaşlı ve çocuk bakımı ve bu bakımının hangi kurumlarla karşılanacağı konusu önemlidir. Kentteki resmî kurumların bazılarında kuruma ait kreş ve gündüz bakımevleri varken bazı kurumlarda bu imkânlar bulunmamaktadır. Kurumsal imkânlardan yoksun olan kadınlar yaşlı-çocuk bakımını varsa aile büyüklerine yoksa özel kurumlara devredecektir. Fakat bu konu kentte yaşayan kadın açısından başlı başına önemli bir sorundur. Çünkü evi kirada olan ve düşük maaşla çalışan kadın bu bakım hizmetlerinin masraflarını kendi bütçesinden karşılayamamaktadır. Bu yüzden kimi çalışan kadınlar çocuk ve yaşlı bakımı için kente göç eden yabancı uyruklu kadınlardan söz konusu hizmeti daha ucuza almakta ama kısa süreliğine oturma izni alan bu kadınlarla çocuk-yaşlı bakımı konusunda süreklilik sağlanamamaktadır. Bununla birlikte ailenin savunmasız fertlerini emanet ettiği bu bakıcıların ne kadar sağlıklı olduğu yönündeki endişeleri de göz ardı edilmemelidir.

Ev kadınları açısından düşündüğümüzde ise dışarıdan kendi çocuğunu istediği gibi büyütmekten kaynaklı ayrıcalıklı kadın grupları arasında gözükse de kendi içinde birtakım zorlukları vardır. Görüştüğümüz kadınlardan ev kadını Ö.T. şunları dile getirmiştir:

“Ben çocuğumu istediğim gıdayla istediğim şekilde yetiştiriyorum. Ama beni eve bağlıyor. Bazen komşuma birkaç saatliğine emanet edip çıkıp hava alıyorum. Yoksa bunalacak gibi oluyorum. Onunla çıksam ayak bağı. Bir de trafik var, çocuk hırsızları var. Yalan değil korkuyorum, sakınıyorum.” (45 yaşında, alt sosyoekonomik grupta).

Ev işlerinden bunalan ve çocukların vakit geçirebilecekleri mekânların olmasını arzu eden katılımcılardan L.Ç. ise sorunlarını şu şekilde aktarmıştır:

“Ben belediyeden bütün kadınlar adına çocukların rahatça oynayacakları, yaşlıların oturup sohbet edecekleri güvenli park ve bahçe hizmetleri bekliyorum. Bunlar olursa kadınların gözü arkada kalmayacak şekilde çocuklarını, yaşlılarını rahatça sokağa, dışarıya gönderebilirler. Böylece kadınlar ev işlerini içi rahat bir şekilde yapabilirler. Çalışmayan kadın için ev yaşamı daha çileli ve zor. Bir taraftan ev işi bir taraftan çocuk bakımı çok ağır bir tempo bana göre. Çocukların ve yaşlıların hizmet alacağı ve sosyalleşeceği ortamlar kadınları mutlu eder ve sorumluluklarını azaltır.” (44 yaşında, üst sosyoekonomik grupta).

Aslında baktığımızda özellikle çocukların oyun serbestliği ve akranlarıyla sosyalleşme anlamında kadınların içinde buldukları sosyoekonomik yapı farklı bir eşitsizlik doğurmaktadır. Şöyle ki görüştüğümüz kentin üst sosyoekonomik grubunda yaşayan kadınlar site içinde konumlanan evlerde veya

güvenlik sistemlerinin olduğu apartmanlarda ikamet ettikleri için dışarıda vakit geçiren çocukları konusunda daha az endişe duymaktadırlar. Etrafı çevrili, güvenlik kameralarının ve kapı güvenliğinden sorumlu bir görevlinin bulunması ebeveynler açısından rahatlatıcı bir durum olarak görülmektedir. Buna karşılık görüştüğümüz alt sosyoekonomik grupta yaşayan kadınlar söz konusu imkânlardan yoksundur.

Kentin güvenli mekânlarında ikamet eden ve çocukları için daha rahat imkânlar sunabilen katılımcılardan K.G. şunları aktarmıştır:

“Ben çocuğumu isteyken kreşe bırakıyorum. Akşam dışarıda oynamak istediğinde de site içinde top sahası var, park alanı var. Güvenlik görevlisi olduğu için içim rahat. Benim için bu büyük bir nimet.” (40 yaşında, üst sosyoekonomik grupta).

Sonuç olarak çocuk ve yaşlı bakımının kentte doğurduğu temel sorun, kadınların sahip oldukları gelir düzeylerinin düşük olması ve kurumsal hizmetlerden yararlanma konusundaki fırsat eşitsizliğidir. Bu konuda kuşaklararası bir fark gözlenmezken sosyoekonomik durum açısından farklılıklar gözlenmiştir. Yapmış olduğumuz çalışmada katılımcıların anlatılarına baktığımızda geleneksel örüntülerle yetişen ve kadının temel görevleri arasında çocuk ve yaşlı bakımı olduğunu iddia eden anlayış ekseninde kadınlar, mekânsal daralmayı ev içinde uzun zamanlar geçirerek çok yoğun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu da onların kentin sosyal imkânlarına ulaşımını engellemekte ve kadınların mobil hareketliliğini sınırlandırmaktadır. Bu konuda katılımcılar, “yerel yönetimlerin semt bazındaki birtakım yetersizliklerinden dolayı çocuk ve yaşlılar için özel hizmetlerin olmayışını da gerekçe göstererek zaman zaman çocuk-yaşlı ve engelli bakımının kendilerine büyük zorluklar yaşattığını” ifade etmişlerdir.

Sonuç

Kent konusu farklı disiplinler tarafından üzerinde sıklıkla tartışılan önemli bir çalışma alanıdır. Bu nedenle kentle ilgili çalışmalar şehir planlamacıları, iktisatçılar ve siyasetçiler açısından kayda değer bir alanken sosyolojik, etnografik ve antropolojik çalışmalar ekseninde de önem arz etmektedir. Kent çalışmalarının çekirdeğini oluşturan insan ilişkileri özellikle sosyal bilimcilerin bu alanda derinlemesine araştırmalarını gerekli kılmıştır. Çünkü kentin mekânsal özellikleri cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, medeni durum gibi farklılıklar dikkate alınmaksızın her kesimin ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve bu anlamda insan birliktelikleri arasında uyum ve toplumsal dengenin sağlanmasına katkı sunduğu ölçüde var olan sorunları bertaraf edecektir. Aksi takdirde sınıfsal, siyasal, kültürel, dinsel, ekonomik ve cinsiyete dayalı mekânsal ve sosyal ayrışmalar kentsel yaşamda birey açısından gerilim ve çatışmaların olduğu bir yaşam alanına dönüşecektir.

Kent çalışmalarına bu noktadan yaklaştığımızda kentin dokusu ve kente özgü yaşam biçimi bireylere sadece kentin mekânsal fırsatlarını kullanma hakkını vermekle kalmayıp bu fırsatların cinsiyetler arasındaki dağılımını eşitlemek ve iyileştirmek, bireylerin kentin sosyal yapısı içinde her tür haklardan eşit oranda yararlanmalarını sağlamak noktasında da bir görev üstlenmek durumundadır. Dolayısıyla kentler, erkekler kadar kadınlar için kamusal hayata katılmalarına aracılık eden, eğitim, sağlık ve sosyal güvence, ulaşım gibi fırsatlardan yararlanmalarına zemin hazırlayan yerleşim alanı olarak önemli bir kavşak noktasıdır.

Bu çalışmada, bireylerin yaşamsal mekânı olarak kenti teorik açıdan ele alan yaklaşımlara ek olarak bu söylemlerin cadde ve sokaklarda ne şekilde yaşandığı, mekândaki sorunların temelinde yatan sebeplerin neler olduğu faillerin anlatılarıyla zenginleştirilmiştir. Çünkü kentsel mekân teorik çalışmalara indirgenemeyecek kadar karmaşık değişkenleri bünyesinde barındırır. Bu anlayıştan yola çıkan çalışma, kadın katılımcıların cadde ve sokakların fiziksel ve sosyal açıdan ne tür engellerle çevrili olduğunu, iş ile ev arasındaki mesafede yaşadıkları sorunların içeriğini, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin kendi yaşamlarını ne yönde etkilediğini, mekânda derinleşip yaygınlaşan cinsiyet eşitsizliklerinin yaşam alanlarını ne şekilde daralttığını tecrübelerden yola çıkarak ifade etmiştir. Bu açıdan baktığımızda kent sorunlarına ilişkin yerel yönetimlerin tespit ettiği ve çözüm odaklı çalışmalar yaptığı konular ile kadınların tespit ettiği ve çözüm önerdiği sorunlar arasında temel farklılıklar bulunmaktadır. Denizli merkezde alt ve üst sosyoekonomik kesimin yer aldığı semtlerde gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada kadınlar, çocuklarının ve kendilerinin rahatça hareket edebilecekleri park ve caddeler talep etmektedirler. Ev ile iş yeri arasında uzun mesafe kat eden (Görüştüğümüz kadınların bir kısmı tekstil fabrikalarında çalıştığı için bu fabrikalar şehir merkezine oldukça uzak mesafededir.) kadınlar ulaşım hizmetlerinin düşük ücretle ve güvenli bir şekilde sunulmasını istemektedir. Kentin farklı sektörlerinde istihdam edilebilmek için yerel yönetimlerin ücretsiz kurs ve eğitim hizmetlerinden yararlanmak istemektedirler. Katılımcıların özellikle dile getirdikleri ve satır aralarında sürekli hatırlattıkları bir konu da medeni durumları dikkate alınmaksızın konut edinme ve iş bulma fırsatlarının kendilerine sunulmasıdır. Çünkü görüştüğümüz kadınlardan bazıları ev kiralarken veya iş araştırırken evli-bekâr, çocuklu-çocuksuz olmalarına ilişkin sorguya maruz kaldıklarını belirterek bunun kendileri açısından üzücü bir durum olduğunu görüşme metinleri arasında ifade etmişlerdir. Gerek iş girerken gerekse konut kiralarken bu tarz bir ayrışmanın “kendilerini toplumsal yaşamdan ve insanlarla etkileşimden uzaklaştırdığını ve yalnızlaştırdığını” dile getirmişlerdir. Ayrıca kadınlar giyimlerinden, davranışlarından dolayı toplumsal baskı ve müdahaleye maruz kalmak istemediklerinin altını özellikle

çizmişlerdir. Bu çerçevede kadınlar kente ilişkin taleplerini yalın bir dille ifade ederken bu konuda bir an önce somut adımlar görmeyi de arzu etmektedirler.

Kent, kendi içindeki kozmopolit yapısıyla değerlendirildiğinde çoklu bakış açısını gerekli kılmaktadır. Kentin merkezinden kadın gözüyle sorunlara baktığımızda çok ince ayrıntıların bile gözden kaçırılmaması gerektiği katılımcılar tarafından bize hatırlatılmaktadır. Görüşmelerde kadınlar, kentin giderek kalabalıklaşmasını ve tehlikeli olduğunu gerekçe göstererek uzak mesafelere gitmek yerine semt bazında alışveriş yapabilecekleri mekânların sayısının artmasını, çocuklarına yaz dönemi kursları için kendi ikamet ettikleri mahallede araç kullanmadan ulaşabilecekleri etüt ve yaz okullarının belediyeler tarafından finanse edilmesini, erkeklerin kahvehanede arkadaşlarıyla buluşmaları gibi kadınlar için de bu tarz mekânların olması ve geç saatlerde bu mekânları kullanabilme imkânı, sabah erken saatler ve gece geç saatler için belediyenin ücretsiz otobüs hizmetini sunması kadın katılımcıların taleplerinden sadece birkaçıdır. Bu sebeple kadınların kente ilişkin deneyimleri ve bunu dillendiriliş biçimleri dikkate alınarak siyasetçiler, ekonomistler, akademisyenler, iktisatçılar, sağlıkçılar, hukukçular, mimar ve mühendisler gibi farklı bakış açılarının çözüm önerilerine ve sosyal çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu sebeple bu konu ortaklaşa (kolektif) eylemle çözümlenebilecek bir bilgi ağını gerektirir.

Sonuç olarak kentte yaşayan kadınlar kentin sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik özellikleriyle şekillenirken öğrendiklerini sosyalleşme yoluyla bir sonraki kuşağa aktarmaktadırlar. Aynı şekilde kadınlar kentin farklı katmanları tarafından da şekillenmektedirler. Kentin olanakları, nüfusun demografik özellikleri, göç alıp almadığı ve göçle gelen kitlenin özellikleri bireyin yaşam alanlarını dönüştürür ve değiştirir. Bu değişim ve dönüşüm içinde kadının iş imkânlarına erişimi, eğitim olanaklarından yararlanması, sosyal etkinliklere katılımı, karar mekanizmalarında söz sahibi olması, medeni durumuna ilişkin tercihleri (evli, bekâr veya boşanmış olmayı tercih etmesi) önemli konulardır ve kadının kamusal alandaki özgürleşmesinin de temellerini oluşturur.

Kaynakça

- Alkan, A. (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Kent Planlaması, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54(4), 1-29.
- Başak, S., Kingır, S. ve Yaşar, Ş. (2013). *Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya*, Ankara: Anka Kadın Araştırmaları Merkezi –Anka Kadın Raporları No:13-1.
- Başel, H. (2007). Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 516-542.
- Baykan, A.D. (2015). *Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı*, Ankara: Uzerler Matbaacılık.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Cantek, F.Ş., Ulutaş, Ç.Ü. ve Çakmak, S. (2014). Evin İçindeki Sokak, Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile Özel “Ara”sında Kalanlar, *Kenarın Kitabı*, (Ş. Cantek, Ed.) içinde (ss.121-160).
- Demirbaş, G. (2012). *Kadınların Mekân Algısı ve Mekânı Kullanma Biçimleri*, Trakya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Durmaz, Ş. (2016). İş Gücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 37-60.
- Erkan, N.E. (2006). *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Kentsel Eşitsizlik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Habermas, J. (1991). *Structural Transformation of the Public Sphere*, (T. Burger, trans. by). Cambridge: MIT Press
- Harvey, D. (2011). *Umut Mekânları*, (Z. Gambetti, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- İngün, Ö. (2013). Kent Üzerine Özgür Yazılar, *Dönüş(türül)en Mahallelerde Toplumsal Muhalefet ve Cinsiyet Dinamikleri*, (C. Ergun, M. Güneş ve A. Dericioğulları Ergun, Haz.) içinde (ss.216-236). İstanbul.
- Jacobs, J. (1992). *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books Edition, United States (Originally published by Random House New York in 1961).
- Kaypak, Ş. (2015). Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın ve Kentli Hakları, *Türkiye’de ve Dünyada Kadın Araştırmaları*, 482-489.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi: Ankara.
- Kılıç, D., Öztürk, S. (2014). Türkiye’de Kadınların İş Gücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama, *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.
- KSGM (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü), HNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). (2014). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor*, Ankara.
- Özünel, E.Ö. (2015). *Eşiktekiler: Gecekondu Folklorunda İnsan-Zaman-Mekân*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özyeğin, G. (2005). *Başkalarının Kiri Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Hâlleri*, İstanbul: İletişim Yayınları

- Özyurt, C. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam, *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (18), 111-126.
- Sancar, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekinbaş, E., Göker, G. (2015). *Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi*, Ankara: Berk Matbaacılık.
- UN Women (2011). *Building, Safe and Inclusive Cities for Women: Practical Guide*, New Delhi: System Vision.

Elektronik Kaynaklar

- Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*, CEDAW, Altıncı Periyodik Türkiye Raporu, 21 Nisan 2017 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/ulke_raporlari tam adresinden erişildi.
- Şehircilik Şûrası (2017). 13 Mart 2017 tarihinde <http://www.csb.gov.tr/db/sehirciliksurasi/editordosya/1.pdf> tam adresinden erişildi.
- Tekstilde Kadının Adı Var Ama Sanı Yok!* 13 Mart 2017 tarihinde www.denizlihaber.com/yazarlar/seval-uysal/tekstilde-kadının-adı-var-ama-sanı-yok tam adresinden erişildi.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. TEPAV, 12.04.2017 tarihinde [tepav.org.tr/upload/files/haber/istihdam_izleme_Bülteni_12_2013.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/istihdam_izleme_Bülteni_12_2013.pdf) tam adresinden erişildi.
- Ülker, Ş. (2009). *Kadın Yoksulluğu*, TEPAV, 25 Nisan 2017 tarihinde http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf tam adresinden erişildi.